

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Ректор Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

_____доц. Лазаренко Н.І.

« ____ » _____ 2018 р.

ПРОГРАМА І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

з основ теоретичної і практичної психології

для вступу на ОС магістра

Спеціальність 053 Психологія

Голова фахової атестаційної комісії

к. психол. н., доц. Комар Т. О.

Вінниця 2018

Укладачі:

Антонюк М.С., кандидат психологічних наук, доцент.

Комар Т.О., кандидат психологічних наук, доцент.

Шульга Г.Б., кандидат педагогічних наук, доцент.

Штифурак В.С., кандидат педагогічних наук, доцент.

Рецензент:

Паламарчук О.М. – доктор психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Програма фахового випробування розглянута і схвалена на засіданні кафедри психології та соціальної роботи Навчально – наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації
Протокол № 11 від 28 лютого 2018 року

Завідувач кафедри психології

та соціальної роботи _____ д.псих. н., доцент О.М. Паламарчук

Пояснювальна записка

Програма вступного випробування для отримання освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 «Психологія» базується на державному стандарті освіти з підготовки фахівців освітній ступінь «бакалавр» галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 053 «Психологія» (освітньо-професійна програма та освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця), навчальному плані підготовки бакалаврів за напрямом підготовки 053 «Психологія», затвердженому Вінницьким державним педагогічним університетом імені Михайла Коцюбинського, та навчальних програмах. Вона включає базові дисципліни, які входять до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів з спеціальності 053 «Психологія».

До участі у вступному випробуванні допускаються особи, які завершили навчання та здобули диплом «бакалавра» за спеціальністю 6.030102 «Психологія» або диплом «спеціаліста» за спеціальністю 053 «Психологія».

1. Мета вступного іспиту – відбір вступників для навчання та здобуття освітнього ступеня «магістр» спеціальності 053 «Психологія».

Вступний екзамен є формою перевірки професійної готовності майбутніх магістрантів до виконання своїх професійних функцій і вирішення комплексу психологічних, дослідницьких завдань у сфері сучасної психології. Випробування дозволяє визначити рівень теоретичної і практичної готовності майбутніх магістрів психології до вирішення широкого комплексу діагностичних і коректувальних, експертних і консультативних, навчально-виховних, науково-дослідних і культурно-просвітницьких завдань в професійній сфері.

1.1. Вступник повинен продемонструвати готовність до наступних видів професійної діяльності: практичної, науково-дослідної, педагогічної.

Зокрема в *практичній діяльності* здатність і готовність до:

- аналізу психологічних властивостей і станів, характеристик психічних процесів, різних видів діяльності індивідів і груп;
- формування установок відносно здорового способу життя і поведінки, спрямованого на збереження здоров'я; попередження відхилень в соціальному і особовому статусі й розвитку, у функціонуванні людей з обмеженими можливостями, а також професійних рис в різних видах діяльності;
- виявлення труднощів в навчанні, порушень і відхилень в психічному розвитку, чинників асоціальної поведінки;
- діагностики психічних станів, що виникають в процесі життєдіяльності людини;
- розповсюдження інформації про роль психологічних чинників в підтримці й збереженні психічного та фізичного здоров'я, в процесах виховання і освіти, трудової й організаційної діяльності, комунікації; формування установок, спрямованих на гармонійний розвиток, продуктивне подолання життєвих труднощів, толерантності у взаємодії з навколишнім світом.

У *науково-дослідній діяльності* здатність і готовність до:

- участі в проведенні психологічних досліджень на основі професійних знань застосування психологічних технологій, що дозволяють здійснювати вирішення типових завдань в різних наукових і науково-практичних галузях психології; вивчення наукової інформації, вітчизняного і зарубіжного досвіду з тематики дослідження;
- застосування стандартизованих методик;
- обробки даних з використанням стандартних пакетів програмного забезпечення.

У *педагогічній діяльності* здатність і готовність до:

- викладанню психології як загальноосвітньої дисципліни;
- збору і оформлення навчальних матеріалів;

- проведення практичних занять в рамках затвердженого плану і програм;

- участі в проведенні тестування за підсумками навчання;
- участі в навчально-методичній роботі у сфері загальної освіти;
- пропаганді психологічних знань для працівників різних сфер життя суспільства.

1.2. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти при фаховому випробуванні повинні **знати:**

- Основні категорії соціальної психології;
- Історичні передумови та перспективи розвитку соціальної психології;
- Головні теоретичні напрями у сучасній соціальній психології;
- Різновиди соціальних відносин;
- Основні закономірності формування і розвитку груп і колективів;
- Особливості міжособистісних стосунків в групах;
- Закономірності соціалізації особистості;
- Визначення психології як науки, предмет і задачі загальної психології;
- Поняття про психіку та її функції, основні форми прояву психіки, рефлексорну природу психічного, особливості розвитку психіки у філогенезі та онтогенезі;
- Історичні етапи розвитку та основні напрями психології;
- Принципи та методи психологічних досліджень; поняття методу у психології, вимоги до методів, їх класифікацію;
- Психологічну структуру діяльності та спілкування;
- Психологічну сутність особистості, індивіда та індивідуальності;
- Психічні процеси, стани і індивідуально-типологічні властивості особистості;
- Поняття про мотиваційну, емоційно-почуттєву, пізнавальну та вольову сфери особистості.

- Загальні особливості, фізіологічні механізми пізнавальних процесів; визначення уваги, відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення, уяви; їх функції, теорії, класифікацію, властивості, індивідуальні особливості, динаміку розвитку та розлади;
- Сутність теоретичних поглядів і результати експериментальних досліджень провідних вітчизняних психологів щодо відповідних розділів курсу загальної психології.
- Структуру процесу консультування;
- Техніки, які використовуються при психологічному консультуванні;
- Теоретичні підходи до психологічного консультування;
- Понятійний апарат, який відноситься до психологічного консультування;
- Знати особливості психічних розладів клієнтів з різними проблемами;
- Модель ефективного консультанта;
- Понятійно-категоріальний апарат експериментальної психології;
- методологію та методи психологічних досліджень, їх види, типи, специфіку;
- Основні етапи планування, організації та специфіки впровадження експериментального психологічного дослідження;
- Особливості обробки даних із застосуванням методів математичної статистики з метою статистичного аналізу кореляції між основними параметрами, отриманими в психологічному експерименті, а також їх інтерпретації;
- Особливості проведення експерименту в різних галузях психології;
- Мету та принципи психологічного вивчення професії;
- Методи психологічного вивчення професії;
- Психологічні регулятори праці (образ об'єкта, суб'єкта, відносин);
- Структуру професійної самосвідомості, закономірності професійної самовизначеності її етапи, мотивацію та стимулювання праці;

- Основи професійної освіти;
- Психологічні основи професійної орієнтації, професійної діагностики, професійного добору професійної консультації, професійного відбору; шляхи оптимізації функціонування людини як суб'єкта праці.

вміти:

- Застосовувати соціально-психологічні знання для аналізу педагогічних ситуацій і цілеспрямованого впливу на формування особистості учнів;
- Здійснювати психолого-педагогічні спостереження і використовувати на практиці різні методи соціально-психологічного вивчення учнівських колективів;
- Складати психолого-педагогічну характеристику учнівського колективу.
- Володіти понятійним апаратом психологічної науки, розуміти психологічну сутність і дати визначення основним психологічним поняттям; переходити від загальнотеоретичних положень до конкретних прикладів, фактів суб'єктивного досвіду, даних експериментальних досліджень; підійматися від абстрактного наукового поняття до індивідуального життя людини;
- Інтегрувати знання всього курсу та актуалізувати знання загальної психології при вивченні інших психологічних дисциплін;
- Застосовувати теоретичні знання при інтерпретації психологічних фактів;
- Використовувати методи психологічних досліджень у практичній діяльності;
- Аналізувати і розв'язувати різноманітні психологічні та педагогічні задачі.
- Використовувати техніки консультування;

- Надавати психологічну допомогу клієнтам з різними психологічними проблемами;
- Формулювати проблему, об'єкт, предмет, мету, гіпотезу і завдання експериментального дослідження;
- Організувати належні умови проведення психологічного дослідження;
- Обґрунтувати вибір кожної етапної процедури проведення психологічного дослідження й звітувати про це;
- Застосувати на практиці неекспериментальні та експериментальні методи психологічного дослідження;
- Планувати експеримент і передбачати фактори, що порушують його валідність;
- Обрахувати, використовуючи методи математичної статистики, дані впровадженого психологічного експерименту;
- Обґрунтувати доцільність використання конкретних методів математичної статистики;
- Інтерпретувати отримані статистичні дані, здійснювати їх кількісний та якісний аналіз;
- Представляти хід та результати психологічного дослідження усно та письмово тощо.
- Проводити психодіагностичні обстеження з метою професійної орієнтації, професійного добору, професійного відбору;
- Розробляти професіограми та психограми;
- Формувати в себе консультативні установки і консультативні навички;
- Проводити індивідуальне професійне консультування професійний добір та професійний відбір, професійну переорієнтацію.

2. Програми навчальних дисциплін, які виносяться на фахове вступне випробування з основ теоретичної та практичної психології

Інформаційний обсяг фахового вступного випробування

1. Загальна психологія
2. Соціальна психологія
3. Психодіагностика
4. Вікова психологія
5. Психологічне консультування
7. Експериментальна психологія
8. Історія психології

2.1. Програма навчальної дисципліни «Загальна психологія»

2.1.1. Загальні питання психології

Тема 1. Предмет і завдання психологічної науки. Предмет психології. Завдання психологічної науки. Місце психології в системі наук. Галузі психологічних знань. Школи, напрями, концепції у психології. Методи науково-психологічних досліджень.

2.1.2. Розвиток психіки та свідомості

Тема 1. Розвиток психіки. Поява і розвиток форм психічного відображення у тварин. Механізми відображення діяльності на різних стадіях розвитку психіки. Відмінності психіки людини від тварини.

Тема 2. Свідомість. Суспільно-історичний характер свідомості. Свідомість та її структура. Свідоме і несвідоме в психічній діяльності людини.

2.1.3. Діяльність та активність

Тема 1. Діяльність та активність. Психофізіологія уваги. Проблема уваги в сучасних психофізіологічних концепціях. Концепція станів пам'яті.

2.1.4. Пізнавальна функція психіки

Тема 1. Відчуття. Поняття про відчуття. Фізіологічна основа відчуттів. Класифікація відчуттів. Види відчуттів. Основні властивості і закономірності відчуттів. Індивідуальні особливості відчуттів.

Тема 2. Сприймання. Поняття про сприймання. Фізіологічна основа сприймання. Загальні особливості сприймання. Класифікація сприймання. Індивідуальні особливості сприймання.

Тема 3. Мислення. Поняття про мислення. Функції мислення. Форми мислення. Види мислення. Мислення як процес і як діяльність. Інтелектуальна діяльність. Мислення як процес розв'язання задач. Інтелектуальні властивості особистості. Розвиток мислення в онтогенезі.

Тема 4. Пам'ять. Поняття про пам'ять. Теорії пам'яті. Види пам'яті. Процеси і закономірності пам'яті. Індивідуальні особливості пам'яті. Розвиток пам'яті.

Тема 5. Уява. Уява як психічний процес. Зв'язок уяви з іншими психічними процесами. Уява і фантазія. Види уяви. Прийоми уяви. Поняття про творчість. Творчість і креативність. Проблема формування творчої уяви.

2.1.5. Регулятивна функція психіки

Тема 1. Почуття та емоції. Поняття про почуття і емоції. Теорії емоцій. Фізіологічна основа емоцій. Вплив емоцій на людину. Види емоцій і почуттів. Форми переживання почуттів. Вищі почуття.

Тема 2. Увага. Поняття про увагу. Теорія уваги. Фізіологічні основи уваги. Властивості уваги. Види уваги.

2.1.6. Психіка як осередок життя

Тема 1. Психологія особистості. Поняття про особистість. Теорії і концепції особистості. Структура особистості. Спрямованість

особистості. Самосвідомість та Я концепція особистості. Особистісне зростання.

Тема 2. Спілкування. Поняття про спілкування. Функції та форми спілкування. Структура спілкування. Види спілкування. Засоби спілкування. Оволодіння навичками спілкування.

Тема 3. Психологія міжособистісних стосунків. Відносини, стосунки та ставлення. Класифікація груп у психології. Сприймання і розуміння людьми один одного як аспект міжособистісних стосунків.

2.1.7. Інструментальна функція психіки

Тема 1. Темперамент. Поняття про темперамент. Історія розвитку вчення про темперамент. Тип вищої нервової діяльності та темперамент. Психологічна характеристика типів темпераменту. Роль темпераменту в праці та навчанні Темперамент і проблеми виховання. Вимоги діяльності та тип темпераменту.

Тема 2. Характер. Поняття про характер. Риси характеру. Акцентуйовані риси характеру. Природа та вияв характеру.

Тема 3. Здібності. Поняття про здібності. Якісна і кількісна характеристика здібностей. Види здібностей. Здібності, обдаровані, талант.

Тема 4. Вольова активність особистості. Поняття про волю. Функції волі. Вольове регулювання поведінки. Фази складної вольової дії. Класифікація вольових якостей особистості.

Рекомендована література

Основна література

1. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
2. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. / С.Д. Максименко. – Відання друге, перероблене та доповнене. – Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. – 272 с.

3. Психологія: Підручник / Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л.Трофімова. – 5-те вид., стереотип. – К.: Либідь, 2005. – 560 с.

Додаткова література

1. Немов Р.С. Психология: Учебн. для студ. высш. пед. учеб.заведений/ Р.С. Немов. – В 3 кн. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн. 2: Психология образования. – 608 с.
2. Роменець А.В. Історія психології./ А.В. Роменець – К.: Вища школа, 1997.

2.2. Програма навчальної дисципліни «Соціальна психологія»

2.2.1. Загальні питання соціальної психології

Тема 1. Предмет, завдання соціальної психології.

Визначення соціальної психології як науки. Соціологічний, психологічний і синтетичний підходи до проблеми предмету соціальної психології. Завдання соціальної психології як науки.

Тема 2. Історія формування соціально-психологічних ідей.

Зародження перших соціально-психологічних вчень (Платон, Аристотель). Соціально-психологічні погляди вчених епохи Відродження. Основні соціально-психологічні концепції XIX ст. (психологія народів, психологія мас, теорія інстинктів соціальної поведінки). Експериментальний період розвитку соціальної психології (XX ст.) Розвиток вітчизняної соціальної психології.

Тема 3. Методи соціальної психології.

Методи соціальної психології і рівні методичного аналізу соціально-психологічної інформації. Умови і техніка проведення соціально-психологічного дослідження. Основні соціально-психологічні методи і методики.

2.2.2. Проблема спілкування в соціальній психології.

Тема 1. Спілкування як обмін інформацією (комунікативна сторона спілкування).

Поняття про спілкування та його засоби. Структура спілкування. Спілкування і мовлення. Вербальна та невербальна комунікація.

Засоби невербальної комунікації.

Тема 2. Спілкування як взаємодія (інтерактивна сторона спілкування).

Специфіка взаємодії в структурі спілкування. Типи взаємодії. Взаємодія в концепції символічного інтеракціонізму.

Тема 3. Спілкування як сприймання людини людиною (перцептивна сторона спілкування).

Поняття соціальної перцепції. Механізми взаєморозуміння в процесі спілкування. Зміст і сфера міжособового сприймання.

Тема 4. Психологічні способи впливу в процесі спілкування.

Поняття про масовидні соціально-психологічні явища. Загальна характеристика зараження, навіювання, наслідування.

2.2.3. Соціальна психологія груп.

Тема 1. Проблеми групи в соціальній психології.

Актуальність дослідження групи в соціальній психології. Основні характеристики групи. Класифікація груп. Історія дослідження груп в західній і вітчизняній психології.

Тема 2. Психологічні характеристики великих соціальних груп.

Специфічні характеристики великих соціальних груп. Психологічні особливості етнічних груп. Український національний характер -а його особливості.

Тема 3. Динамічні процеси в малій групі.

Курт Левін і школи групової динаміки. Загальна характеристика динамічних процесів в малій групі. Основні фрагменти групової динаміки (феномен групового тиску, групова згуртованість, лідерство і керівництво в малих групах, процес прийняття групою рішення).

Тема 4. Соціально-психологічні аспекти вивчення колективу.

Рівні розвитку групи. Поняття про колектив та його ознаки. Структура міжособових стосунків в колективі. Методи вивчення міжособових стосунків в колективі.

2.2.4. Соціально-психологічні проблеми вивчення особистості.

Тема 1. Соціалізація особистості.

Поняття соціалізації особистості. Зміст процесу соціалізації. Механізми соціалізації. Стадії процесу соціалізації та інститути соціалізації.

Тема 2. Соціальна установка.

Поняття про соціальну установку. Проблема соціальної установки в західній та вітчизняній соціальній психології. Феномен Лап'єра. Ієрархічна структура соціальних установок.

Тема 3 Особливості міжособових відносин в групах дітей і підлітків. Структура міжособових відносин в групах дітей і підлітків. Проблема лідерства в дитячих колективах. Навіюваність і конформність в дитячих колективах.

Тема 4. Міжособові відносини в колективі вчителів.

Специфіка міжособових стосунків в колективі вчителів. Міжособистісні конфлікти в педагогічному колективі і способи їх вирішення. Механізми міжособистісної взаємодії між педагогами. Стили педагогічного керівництва. Психологічний клімат в педагогічному колективі.

Рекомендована література

Основна література

1. Орблан-Лембрик Б.Д. Соціальна психологія / Б.Д. Орблан-Лембрик. К.: Академвидав, 2005. – 332 с.
2. Поліщук В.М. Соціальна психологія: Навч. посібник. / В.М. Поліщук – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 217 с.

Додаткова література

1. Семиченко В.А. Мистецтво взаєморозуміння: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. / В.А. Семиченко, В.С. Заслуженюк. – К.: Веселка, 1998. – 214 с.
2. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу: навчальний посібник / В.В. Москаленко. – К.: Центр учбової літератури., 2007. – 448 с.
3. Москаленко В.В. Соціальна психологія / В.В. Москаленко. – К., 2005. – 624 с.
4. Татенко В.О. Соціальна психологія впливу: монографія / В.О. Татенко. – К.: Міленіум, 2008. – 216 с.

2.3. Програма навчальної дисципліни «Експериментальна психологія»

Тема 2.3.1. Класифікація і характеристика методів психологічного дослідження. Метод як спосіб пізнання психічних явищ. Класифікація методів психологічного дослідження: всезагальні, загальні, специфічні. Класифікація методів за Б.Ананьєвим. Характеристика основних методів психологічного дослідження. Спостереження. Експеримент. Методи опитування: бесіда, інтерв'ю, анкетування. Тестування. Соціометрія.

Тема 2.3.2. Етапи психологічного дослідження: ідентифікація проблеми; огляд літератури з проблеми; обґрунтування актуальності обраної теми; висування гіпотези; планування дослідження (мета, завдання, об'єкт, предмет, вибір методів; визначення змінних; створення експериментальної вибірки); здійснення дослідження; інтерпретація даних; спростування або підтвердження гіпотези; підготовка наукового звіту; обговорення результатів дослідження, формулювання висновків та оцінки отриманих результатів.

Тема 2.3.3. Якісний та кількісний аналіз результатів дослідження. У психологічних дослідженнях застосовують кількісний і якісний аналіз результатів дослідження. Інтерпретація результатів.

Рекомендована література

Основна література

1. Бондарчук О.І. Експериментальна психологія: Курс лекцій. / О.І. Бондарчук. – К.: МАУП, 2003. – 120 с.
2. Максименко С.Д. Експериментальна психологія (дидактичний тезаурус): Навч. посібник. / С.Д. Максименко, Е.Л. Носенко – К.: МАУП, 2002. – 128 с.

Додаткова література

1. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник. / В.В. Горбунова. – Житомир, 2005. – 94 с.
2. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. / В.В. Ковальчук, Л.М. Моїсєєв. – 3-е вид., перероб. і допов. – К.: ВД “Професіонал”, 2005. – 240 с.
3. Экспериментальная психология: Учебник для вузов / В.Н. Дружинин. – 2-е изд., доп. – СПб.: Питер, 2004. – 319 с.

2.4. Програма навчальної дисципліни «Психодіагностика».

2.4.1. Теоретико-методологічні проблеми психодіагностики

Тема 1. Історія та методологія психологічної діагностики

Історія психодіагностики. Виокремлення предметного наповнення психологічної діагностики з експериментальної психології та диференційної психології наприкінці XIX – початку XX ст. Історія становлення радянської психологічної діагностики. Психологічна діагностика на сучасному етапі. Основні завдання та напрямки розвитку. Предмет і місце психодіагностики в системі психологічних наук. Структурні складові психологічної діагностики (предметна область

психологічних вимірів, психометрія, тестологія, практика психодіагностики). Класифікація методів психологічного дослідження. Поняття психологічного діагнозу за Л.Виготським. Процес встановлення психологічного діагнозу за Ю.Гільбухом. Етичні стандарти та принципи психологічної діагностики.

Тема 2. Психометрія та тестологія

Поняття про психологічне вимірювання. Вимоги до розробки методик психологічного вимірювання. Типи вимірювальних шкал. Вимоги до користувачів психодіагностичних методик. Адаптація психодіагностичного тесту. Поняття про надійність та валідність. Стандартизація тестових показників. Репрезентативність даних. Шкала брехні. Поняття статистичної норми.

Поняття психодіагностичного тесту. Види психодіагностичних тестів залежно від вимірювальної системи даних, які слугують для аналізу. Поняття про L-, Q-, T-дані. Адаптація закордонних тестів. Основні етапи, фактори та умови ефективності психодіагностичної процедури. Особистість експериментатора та її вплив на достовірність результатів психологічної діагностики. Поняття про артефакти в ситуації психодіагностики. Фактори продуктивності та надійності психодіагностичної взаємодії.

2.4.2. Психодіагностика особистості

Тема 1. Діагностика здібностей

Поняття про загальні здібності. Співвідношення та трактування понять «здібності» та «інтелект» в психології. Психодіагностичні індикатори здібностей. Моделі структури інтелекту за Дж.Гілфордом, Р.Кеттеллом, Л.Терстоуном, Ч.Спірменом та ін. Поняття про емоційний та соціальний інтелект та світові дослідження в цих напрямках.

Тестові методи діагностики здібностей: прогресивні матриці Дж.Равена; позакультурний тест інтелектуального розвитку Р. Кеттелла;

тест структури інтелекту Р.Амтхауера (TSI). Діагностика соціального інтелекту. Діагностика емоційного інтелекту.

Креативність особистості та її тлумачення з позиції психологічної діагностики. Співвідношення понять «креативність» та «інтелект». Тести креативності в світовій практиці психологічної діагностики. Модифікований варіант тесту Е. Торренса (модифікація О.Вороніна).

Тема 2. Діагностика конституційно зумовлених диспозицій особистості

Діагностика особистості: особливості й проблеми дослідження. Методологічні підходи до діагностики індивідуальних відмінностей: (факторний підхід (теорія рис), типологічний підхід). Предмет діагностики конституційних диспозицій особистості (темпераменту). Основні властивості нервової системи як індикатори психодіагностики темпераменту.

Методики діагностування основних властивостей нервової системи та виявлення типів темпераменту. Призначення та особливості процедури дослідження особистості за методиками: ЕРІ (Г.Айзенк; адаптація О.Шмельова); ЕРQ (Г. та С.Айзенки); Опитувальник Я.Стреляу; Теппінг-тест (Е.Ільїн).

Предмет діагностики характеру. Діагностика акцентуацій характеру особистості. Аналіз методів психодіагностики соціально зумовлених диспозицій побудованих на основі факторного та типологічного підходів, одночасного виокремлення рис і типів особистості. 16 PF Р.Кеттелла як зразок методики побудованої на основі факторного підходу. Опитувальник Х.Шмішека «Діагностика типів акцентуацій рис характеру та темпераменту за К.Леонгардом».

Тема 3. Діагностика ситуативно-рефлексивних рис та самосвідомості

Поняття та компоненти рефлексії та самосвідомості. Рівнева будова самосвідомості (рівень організму, соціальний та особистісний рівні). «Я»

– образ та «Я» концепція. Концепції самосвідомості Е. Дікстейна, Е.Еріксона та В.Століна. Методика «Автопортрет» Р.Бернса. Незакінчені речення Сакса-Леві.

Опитувальники, методологічною основою яких є шкала локус контролю Дж.Роттера: опитувальник рівня суб'єктивного контролю (УСК) Є.Бажин, Є.Голинкіна, А.Еткінд. Опитувальники установок, методологічною основою яких є концепція самосвідомості В.Століна: методика дослідження самоставлення (МИС) С.Пантилєєва. Q-sort (В.Стефансон).

Тема 4. Проективні методи в психодіагностиці

Проективні методики в діагностиці особистості. Hand-test (Б.Брайклін, З.Піотровський, Е.Вагнер); Психометричний тест (С.Делінгер); Конструктивний рисунок людини з геометричних фігур (Е.Махоні). Призначення та особливості процедури дослідження особистості за методикою «Неіснуюча тварина» (М.Дукаревич).

Тема 5. Діагностика мотиваційно-потребової сфери

Категорія «мотивація» як чинник психодіагностичного обстеження. Основні характеристики мотивації. Рівні вивчення мотивації (психофізіологічний, психологічний, соціально-психологічний). Діагностичні змінні (індикатори) мотивації.

Основні методи діагностики мотивації та їх характеристика. Діагностика мотиваторів соціально-психологічної активності особистості; Тест-опитувальник для виміру потреби в досягненнях (Ю.Орлов); Діагностика особистості на мотивацію до успіху (Т.Елерс); Діагностика особистості на мотивацію до уникнення невдач (Т.Елерс); Методика діагностики особистісних і групових базових потреб (А.Маслоу); Методика діагностики емоційної спрямованості особистості (Б.Додонов). Проективні методи дослідження мотивації. Рисунковий аперцептивний тест (РАТ) (Л.Собчик); Тест гумористичних фраз (ТЮФ) (О.Шмельов, В.Болдирєва).

Тема 6. Діагностика ціннісно-смислової сфери особистості.

Діагностика комунікації особистості

Особливості діагностики ціннісно-смилових структур самосвідомості: аналіз діагностичних індикаторів. Методи діагностики ціннісно-смислової сфери особистості. Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) (Д.Леонтьєв); Визначення термінальних та інструментальних цінностей (М.Рокич).

Комунікація особистості як чинник психодіагностичного обстеження. Основні характеристики комунікації. Основні підходи до діагностики комунікації та діагностичні змінні. Призначення та особливості процедури дослідження особистості за методиками: Тест на потребу в спілкуванні (В.Ряховський); Діагностика комунікативної толерантності (В.Бойко); Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні (В.Бойко).

Діагностика лідерських здібностей (Е.Жариков, Е. Крушельницький). Соціально-психологічна діагностика міжособистісних стосунків. Характеристика методів діагностики основних параметрів малої групи. Методика оцінки психологічної атмосфери в колективі (Ф.Фідлер).

Рекомендована література

Основна література

1. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика: Учебник для вузов / Л.Ф.Бурлачук. – СПб.: Питер, 2006. – 351 с.
2. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л.Ф.Бурлачук, С.М. Морозов. – К.: Наукова думка, 1989. – 197 с.
3. Галян І.М. Психодіагностика: Навчальний посібник / І.М.Галян. – К.: «Академвидав», 2009. – 464 с.

Додаткова література

1. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии: Учебное пособие / В.Д. Балин, В.К.Гайда, В.К.Гербачевский и др.; под общ. ред. А.А.Крылова, С.А.Маничева. – СПб.: Питер, 2001. – 560 с.

2. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Райгородский Д.Я. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ – М», 2002. – 672 с.
3. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П.Фетискин, В.В.Козлов, Г.М.Мануйлов. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2005. – 490 с.

2.5. Програма навчальної дисципліни «Психологічне консультування»

2.5.1.Змістовий модуль 1. Вступ до психологічного консультування.

Тема 1. Поняття про психологічну допомогу. Види психологічної допомоги. Основні передумови та джерела становлення психологічної допомоги.

Предмет, мета, завдання та цілі психологічного консультування. Методологічні основи психологічного консультування, принципи консультування.

Тема 2. Теоретичні принципи сучасних психологічних напрямків консультування:гуманістичний напрям у психологічному консультуванні. Важливість Я-концепції, її залежність від способів, якими люди визначають за допомогою яких усвідомлюють себе. Значення атмосфери консультування, її вплив на поведінку клієнта та підвищення почуття власної гідності.Вплив гуманістичних концепцій на теорію і практику психологічної допомоги взагалі та консультування зокрема. Карл Роджерс, Абрахам Маслоу, Фріц Перлс, Ерік Берн, та їх внесок у гуманістичний напрям психологічної консультативної практики. Особистісно-центроване консультування. Прагнення до самоактуалізації як основний мотивуючий стимул для людей.

Психоаналітичний напрям у психологічному консультуванні.

Зігмунд Фрейд — засновник психоаналізу. Вільні асоціації і переноси у психоаналітичному процесі. К.Г. Юнг та аналітична психологія. Індивідуальна психологія А. Адлера у психоаналітичній практиці.

Гештальт підхід у консультуванні. Фріц Перлс — головний “архітектор” гештальт - терапії. Елементи гештальт - підходу в практиці консультування (використання методики усвідомлення, симпатії та фрустрації, виявлення фантазій, робота зі сновидіннями, використання методу драми, різних правил та гри). Практика гештальт - консультування. Звернення до гештальту під час екзистенційної кризи. Розвиток гештальт - консультування. Метод драми, правила та ігри, виявлення фантазій.

Сучасні тенденції у вітчизняній теорії і практиці психологічної допомоги. Відмінні риси психологічного консультування, психокорекції, психологічного консультування. Види та напрямки психологічного консультування: вікове консультування, сімейне, професійне та ін.

2.5.2. Змістовий модуль 2. Роль і місце консультанта в консультуванні.

Тема 1. Роль та місце консультанта в консультуванні.

Найважливіші рольові функції консультанта: налагодження стосунків з клієнтом, виявлення альтернатив розв’язання проблеми та способів діяльності, емпатичне відношення до клієнта. Характеристика захисних механізмів. Переваги і недоліки захисних механізмів у консультуванні. Перенос и контрперенос у процесі консультування.

Тема 2. Вимоги до особистості консультанта. Система цінностей консультанта. Модель ефективного консультанта. Основні аспекти проектування і формування особистості психолога – консультанта: побудова теоретичної моделі фахівця, первинний відбір професійно придатних кандидатів, розробка змісту навчання і розвитку психолога – практика, вирішення проблеми власного професійного самовизначення. Вплив професійної діяльності на особистість консультанта.

«Синдром вигорання», його первинні та основні ознаки, засоби запобігання психофізіологічному перевантаженню, шляхи подолання «феномену вигорання». Процес професійної підготовки консультанта.

2.5.3. Змістовий модуль 3. Умови взаємодії та встановлення контакту з клієнтом.

Тема 1. Визначення поняття консультативного контакту. Терапевтичний клімат. Умови взаємодії консультанта і клієнта (організація місця консультативної бесіди, час бесіди, одяг та імідж консультанта)

Встановлення контакту (позиція і дистанція, знайомство, технічний бік налагодження взаємодії, контракт, плата)

Фізичні компоненти терапевтичного клімату. Емоційні компоненти терапевтичного клімату. Створення двосторонньої довіри. Навики підтримки консультативного контакту. Перенос та контрперенос у консультуванні та психотерапії

2.5.4. Змістовий модуль 4. Процес психологічного консультування.

Тема 1. Загальна характеристика процесу психологічного консультування. Структура консультування. Етапи психологічного консультування. Підготовчий етап консультування. Попереднє знайомство і збирання відомостей. Встановлення контакту. Виявлення очікувань. Укладання контракту. Завдання підготовчого етапу. Діагностичний етап консультування. Перша фаза: клієнт говорить, консультант слухає. Робота зі скаргою. Розпитування клієнта. Друга фаза: консультант і клієнт формують запит. Робота з почуттями. Завдання психолога на діагностичному етапі. Корекційний етап консультування. Завдання корекційного етапу. Можливості і технічні прийоми психокорекційного впливу. Визначення реєстру рішень і вибір серед

альтернатив. Заключний етап консультування. Узагальнення висновків щодо зміни поведінки клієнта. Закріплення мотивації клієнта щодо змін. Обговорення питань, що стосуються подальших відносин клієнта з консультантом.

Тема 2. Перша зустріч з клієнтом. Перша зустріч з клієнтом, вимоги до неї. Причини відмови від консультування. Мотиви звернення до психолога – консультанта. Оцінка проблем клієнтів. Зміст взаємодії консультанта з клієнтом на кожному етапі консультування. Завершення консультування та оцінка його результатів. Поради консультанту-початківцю.

Тема 3.Класифікація клієнтів. Класифікація клієнтів за М. Обозовим. Класифікація клієнтів за О. Бодальовим, В. Століним. Позиції консультанта у консультативному діалозі залежно від типу клієнта.

2.5.5. Змістовий модуль 5. Засоби впливу на клієнта: терапевтичний аспект консультування

Тема 1. Процедури та техніки консультування: постановка запитань, перефразування, узагальнення, відображення почуттів, надання інформації, інтерпретація. Фокусування інформації. Неконгруентність та робота з нею. Зворотній зв'язок. Навіювання як основа інтервенції. Техніки трансформації: інсайт; маєвтика, або сократичний діалог; позиції віддзеркалення, директиви; актуалізація ресурсів людини. Психологічне консультування як крок до себе.

2.5.6. Змістовий модуль 6. Психологічне консультування осіб із особливими проблемами

Консультування тривожних клієнтів. Консультування при реакціях страху та фобіях. Консультування ворожоспрямованих та агресивних клієнтів. Особливості консультування "немотивованих" клієнтів. Консультування клієнтів з завищеними вимогами. Консультування при переживанні вини. Консультування істеричних особистостей.

Консультування обсесивних особистостей. Консультування при параноїдальних розладах. Консультування шизоїдних особистостей. Консультування асоціальних особистостей. Консультування при алкоголізмі. Консультування при сексуальних проблемах. Особливості бесіди з вмираючою людиною. Етичні принципи в психологічному консультуванні. Консультування при переживанні втрати. Консультування клієнтів з депресією та суїцидальними намірами. Консультування клієнтів з психосоматичними розладами.

Рекомендована література

Основна література

1. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога: Теорія та практика: Навчальний посібник для студентів / О.Ф. Бондаренко. – К.: Укртехпрес, 1997.- 216с.
2. Бурменская Г.В., Карабанова О.А., Лидерс А.Г. Возрастно – психологическое консультирование. Проблемы психического развития / Г.В. Бурменская, О.Ф. Карабанова, А.Г. Лидерс. - М.: Изд-во МГУ, 1990.- 136с.
3. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник / С. В. Васьківська. - К.: Четверта хвиля, 2004.-256с.
4. Дубровина И.В. Школьная психологическая служба / И.В. Дубровина. – М.: Педагогика, 2000, - 232с.
5. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию / В.Н. Карандашев. - М.: "Смысл", 2000.- 180с.
6. Кочюнас Р. Психологическое консультирование: пер. с лит / Р. Кочюнас. – М.: Академический проект, 1999. – 240с.
7. Немов Р.С. Основы психологического консультирования / Р.С. Немов. - М.: Владос, 1999.- 230с.
8. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція. Модульно – рейтинговий курс: Навчальний посібник / І.М. Цимбалюк. – К. : ВД «Професіонал», 2005.-656с.

Додаткова

1. Нельсон-Джоунс Р. Теория и практика консультирования / Р. Нельсон-Джоунс. - СПб.: Питер, 2002.-350с.
2. Максимова Н.Ю. Психологическая профилактика алкоголизма и наркомании несовершеннолетних / Н.Ю. Максимова. - Ростов-на-Дону : Феникс, 2000.- 230с.
3. Панок В., Титоренко Т. та ін. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титоренко. - К.: Либідь, 1999.-340с.
4. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. Кн.1,2. / Е.И. Рогов. - М.: Владос - Пресс,1999.- 250с.
5. Штифурак В.С. Основи психологічного консультування: навч.-метод. посіб. / В.С.Штифурак. – Вінниця, ТОВ «Ландо ЛТД», 2014. – 252 с.

2.6.Програма навчальної дисципліни «Вікова психологія»

2.6.1. Предмет і методи вікової психології

Тема 1. Предмет, завдання і методи вікової психології. Поняття про вікову психологію та її предмет. Психологічний вік як одиниця аналізу у віковій психології. Теоретичні та практичні завдання сучасної вікової психології. Основні розділи вікової психології та її зв'язок з іншими науками. Принципи дослідження розвитку психіки людини. Методи вікової психології.

Тема 2. Закономірності психічного розвитку та формування особистості дитини в онтогенезі. Поняття про психічний розвиток і його характерні особливості. Детермінанти психічного розвитку та їх взаємозв'язок. Теорії психічного розвитку. Біологічні передумови психічного розвитку. Роль діяльності та спілкування в психічному розвитку дитини Розвиток і навчання. Рушійні сили психічного розвитку.

Поняття періоду психічного розвитку. Кризи і критичні періоди розвитку. Принципи і критерії вікової періодизації психічного розвитку людини. Різні підходи до вікової періодизації психічного розвитку.

2.6.2. Особливості психічного розвитку особистості в онтогенезі.

Тема 3. Психічний розвиток дитини до вступу в школу

Психологія дитини немовлячого віку. Анатомо-фізіологічні особливості та соціальна ситуація розвитку новонародженого. Характеристика психічного розвитку дитини у фазі новонародженості. Комплекс пожвавлення. Соціальна ситуація розвитку немовляти. Емоційне спілкування як провідна діяльність. Зародження предметних дій.

Психічний розвиток дитини першого року життя. Новоутворення та основні досягнення першого року життя. Криза одного року.

Психологія дітей раннього віку. Суперечності психічного розвитку дітей раннього віку. Соціальна ситуація розвитку. Предметна діяльність як провідна в ранньому віці, її розвиток. Передумови формування особистості та поведінки дитини. Основні новоутворення раннього віку. Досягнення дитини і криза трьох років.

Психологія дітей дошкільного віку. Проблеми психології дошкільника. Основні суперечності психічного розвитку дитини дошкільного віку. Соціальна ситуація розвитку дошкільника. Ігрова діяльність як провідна в дошкільному віці, її структура й розвиток. Роль і розвиток продуктивних видів діяльності. Новоутворення психічного розвитку дошкільника. Криза 6-7 років. Проблема психологічної готовності дитини до школи.

Тема 4. Психічний розвиток і формування особистості молодшого школяра. Проблеми психології молодшого школяра. Основні суперечності психічного розвитку молодшого школяра. Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Навчальна діяльність як провідна в молодшому шкільному віці, її структура та особливості

розвитку. Новоутворення психічного розвитку молодшого школяра. Характеристика і розвиток міжособистісних взаємин у молодшому шкільному віці.

Тема 5. Психологічні особливості розвитку у підлітковому віці.

Психологічні проблеми підліткового віку. Нові потреби підлітка і виникнення підліткової кризи. Соціальна ситуація розвитку підлітка. Проблема провідної діяльності в підлітковому віці. Основні новоутворення в особистісній сфері. Якісні зміни в пізнавальній сфері. Причини відхилень у поведінці підлітків.

Тема 6. Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці. Проблеми психології юнацтва. Криза 14-15 років. Соціальна ситуація розвитку старшокласників. Проблема провідної діяльності в юнацькому віці. Орієнтація на майбутнє як основне новоутворення. Психологічні особливості розумової сфери старшокласників. Новоутворення в особистісній сфері. Самовизначення та самовиховання в юнацькому віці. Вибір професії. Становлення Я-концепції.

Тема 7. Психологічна характеристика і проблеми людей зрілого віку. Показники і критерії дорослості. Поняття соціальної зрілості. Реалізація системи соціальних ролей Трудова діяльність і проблема самореалізації. Життєві кризи та їх причини. Трансформація Я-концепції. Проблеми психології людей літнього і похилого віку. Переоцінка цінностей життя і смерті. Психологічна допомога і підтримка людей похилого віку.

Тема 8. Життєвий шлях особистості. Поняття життєвого шляху особистості. Життєвий шлях та онтогенез. Закономірності розвитку особистості. Співвідношення етапів онтогенезу і життєвого шляху особистості. Вікові кризи. Життєвий вибір особистості. Життєві цілі, плани, програми. Психологія сенсу життя.

2.7. Програма навчальної дисципліни « Історія психології »

2.7.1. Вступ в історію психології.

Тема 1. Предмет історії психології

1. Визначення предмета історії психології. Співвідношення душі і тіла як центральна проблема в історії психології.
2. Проблема періодизації історії психології.

Тема 2. Розвиток психологічної думки мислителями Древньої Індії і Китаю

3. Загальні відомості про розвиток психологічних ідей мислителями Древнього Сходу.
4. Соціально-економічні передумови виникнення перших філософсько-психологічних шкіл у Древній Індії.
5. Психологічні погляди мислителів Древнього Китаю. Конфуціанство і даосизм як основні філософсько-психологічні школи в Древньому Китаї.

Тема 3. Антична психологія

6. Загальні відомості про розвиток психологічних ідей в Стародавній Греції.
7. Соціально-економічні передумови розвитку античної психології.
8. Погляди древньогрецьких мислителів на природу психічного.
9. Уявлення древньогрецьких мислителів і лікарів про матеріальний субстрат психічних явищ та про психічні процеси.

Тема 4. Психологічні вчення в період середньовіччя

10. Загальна характеристика розвитку психологічної думки в період феодалізму.
11. Соціально-економічні передумови розвитку психології в період середньовіччя. Розвиток психологічних ідей мислителями арабського Сходу.
12. Розвиток психологічних ідей у середньовічній Європі.

Схоластика. Вчення Ф. Аквінського про душу.

Тема 5. Психологічна думка в епоху Відродження

13. Соціально-економічні передумови розвитку психології в епоху Відродження.

14. Розвиток натурфілософії і прогрес у психології. Пантеїзм як провідний принцип пояснення природи психічного мислителями епохи Відродження.

Тема 6. Психологічні вчення 17-го століття

15. Соціально-економічні передумови розвитку психологічної думки в 17-му столітті.

16. Ф. Бекон про реформу науки і метод наукового пізнання. Вчення про "негативні інстанції".

17. Р. Декарт як родоначальник раціоналізму ("Я мислю, отже я існую"). Відкриття Р.Декартом рефлексивної природи поведінки. Дуалізм вчення Декарта про тіло і душу.

18. Т. Гоббс як виразник сенсуалізму. Самопізнання як головне завдання психології за Т. Гоббсом.

19. Психологічні аспекти монадології Г.В.Лейбніца. Вчення про "малі перцепції" як центральне поняття теорії розвитку Г.В.Лейбніца.

20. Психологічні погляди українських мислителів 17-го століття К.Саковича і С.Яворського. Проблема самопізнання у вченні К.Саковича. С.Яворський про систему психологічних знань .

Тема 7. Розвиток психології у 18-му столітті.

21. Асоціативна психологія як провідний напрям у психології 18-го століття. Вчення про вібрації і асоціації в теорії Д.Гартлі.

22. Вчення про нервово-психічні функції А. Галлера. Ідеї про рефлексивний механізм психічного у вченні Й. Прохазки: (чуття як "компас життя").

23. Розвиток психологічних ідей діячами Просвітництва.

24. Ідея "природної людини" в працях французьких просвітників

18-го століття.

25. Психологічні ідеї Г.С. Сковороди: людина і світ як дві безодні ("він - в тобі, а ти - в ньому"); серце як джерело життя і осереддя "істинної людини"; "зріднена праця" як засіб самопізнання і самовдосконалення людини.

Тема 8. Розвиток психології у 19-му столітті

26. Розвиток рефлексного вчення і вчення про органи чуттів (Ч.Белл, М.Холл, Е.Пфлюгер).

27. Теорія "специфічної енергії" органів чуттів (Й.Мюллер). Теорія символів і вчення про "неусвідомлені умовисновки" Г.Гельмгольца.

28. Психофізика. Основний психофізичний закон Вебера-Фехнера.

Тема 9. Психологія свідомості

29. Теорія "елементів свідомості". Психологія як наука про внутрішній досвід (В.Вундт). Структурна психологія Е.Тітченера.

30. Теорія "актів свідомості" (Ф.Брентано). Вчення про інтуїцію Е.Гуссерля.

31. Теорія "потoku свідомості" (В.Джемс). Розуміюча (описова) психологія (В.Дільтей, В.Штерн, Е.Шпрангер).

32. Криза психології свідомості. Виникнення функціональної психології (Д.Дьюї).

Тема 10. Гештальтпсихологія

33. Передумови виникнення гештальтпсихології. Основні поняття гештальттеорії.

34. Гештальтпсихологія і проблеми особистості. Структурно-динамічна психологія К.Левіна.

Тема 11. Біхевіоризм і необіхевіоризм

35. Передумови виникнення біхевіоризму. Класичний біхевіоризм Д.Уотсона.

36. Криза біхевіоризму. Необіхевіоризм.

Тема 12. Психоаналіз

37. Передумови виникнення психоаналізу. Ортодоксальний психоаналіз З.Фрейда.

38. Індивідуальна психологія А.Адлера.

39. Аналітична психологія К.Юнга. Типи особистостей за К.Юнгом (інтроверт, екстраверт, амбоверт).

40. Неофрейдизм (А.Кардінер, К.Хорні). "Втеча від свободи" за Е. Фроммом та її механізми.

Тема 13. Когнітивна психологія

41. Передумови виникнення когнітивної психології. Основні проблеми когнітивної психології.

42. Дослідження процесу пізнання з позицій когнітивної психології (Дж.Брунер). Генетична психологія Ж. Піаже.

43. Когнітивний підхід до особистості. Теорія особистісних конструктів Д. Келлі. Зміна особистісних конструктів як засіб терапії психічних розладів.

Тема 14. Трансперсональна психологія

44. Передумови виникнення трансперсональної психології.

45. Трансперсональний підхід до людини С.Грофа.

46. Експериментальні дослідження трансперсонального досвіду. Трансперсональні переживання і пояснення емоційних, психосоматичних та міжособистісних проблем особистості.

Тема 15. Основні напрямки розвитку вітчизняної психології в 20-му столітті

47. Розвиток вітчизняної психології на початку 20-го століття І. Павлов і психологічна наука.

48. Теоретичні дискусії в психології 20-30-х років. Рефлексологія Б.М. Бехтерева.

49. Ідея рефлексорного кільця і механізми поведінки (М.О.Бернштейн).

50. Культурно-історична теорія Л.С.Виготського.

51. Основні тенденції розвитку сучасної вітчизняної психології.

Основна література.

1. Агапова О. В. Биографический метод в социально-педагогическом исследовании : учеб. пособие / О. В. Агапова, С. Г. Вершловский. – СПб., 2010. – 52 с.
2. Асмус В. Ф. Античная философия / В. Ф. Асмус. – М. : Высшая школа, 1976. – 544 с.
3. Бісікало О. В. Концептуальні основи моделювання образного мислення людини / О. В. Бісікало. – Вінниця, РВВ ВДАУ, 2008. – 163 с.
4. Блинников Л. Ф. Краткий словарь философских персоналий / Л. Ф. Блинников [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/FilosPers/index.php.
5. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник / В. М. Поліщук. – [Вид- во 3-тє, виправ.]. – Суми : Університетська книга, 2010. – 352 с.
6. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию. Курс лекций / Ю. Б. Гиппенрейтер. – М. : ЧеРо, при участии издательства Юрайт, 2002. – 336 с.
7. Гриненко Г. В. История философии : учебник / Г. В. Гриненко. – М. : Юрайт-Издат, 2004. – 688 с.
8. Данильян О. Г. Основы філософії : Навч. посібник для студентів вузів / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
9. Дессуар М. Очерк истории психологии / М. Дессуар. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. – 256 с.
10. Джегутанов Б. К. История и философия науки : учеб. пособие для аспирантов / Б. К. Джегутанов, В. И. Стрельченко, В. В. Балахонский, Г. Н. Хон. – СПб. : Питер, 2006. – 368 с.
11. Ждан А. Н. История психологии. От Античности до наших дней : Учебник для вузов / А. Н. Ждан. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Академический Проект, 2004. – 576 с.

12. Жуков С. М. Історія психології : Навчальний посібник / С. М. Жуков, Т. В. Жукова. – [вид. друге, допов., виправл. та переробл.]. / – К. : Кондор, 2009. – 232 с.

13. История психологии в схемах и таблицах / Авт.-сост. Кухтова Н. В. – М-во образования РБ, УО «ВГУ им. П. М. Машерова». – Витебск, 2008. – 263с.

Додаткова література.

14. Роменець В. А. Історія психології XIX – початку XX століття : Навч. посіб. / В. А. Роменець. – К. : Вища школа, 1995. – 614 с.

15. Рубинштейн С. Л. Философские корни экспериментальной психологии / С. Л. Рубинштейн // Проблемы общей психологии. – М. : Педагогика, 1993. – С. 68-90. 234 16.. Соколова Е. Е. 13 диалогов о психологии / Е. Е. Соколова. – [4-е переработанное издание]. – М. : Смысл. – 2003. – 687 с.

17. Степанов С. Век психологии: имена и судьбы / С. Степанов. – М. : ЭКСМО, 2002. – 592 с.

18. Туган-Барановский М. И. Джон Стюарт Милль. Его жизнь и научно-литературная деятельность / М. И. Туган-Барановский. – СПб. : Тип т-ва «Общественная польза», 1892. – 88 с.

19. Чанышев А. Н. Курс лекций по древней философии : Учеб. пособие для филос. фак. и отделений ун-тов / А. Н. Чанышев. – М. : Высш. школа, 1981. – 374 с.

2.8.Програма навчальної дисципліни «Профорієнтація та профвідбір»

Тема 1. Об'єкт, предмет, методи, завдання та актуальність розвитку професійного відбору

1. Сутність, об'єкт та предмет професійного відбору.
2. Історичні аспекти профвідбору.

Тема 2. Організаційні основи професійного відбору

3. Методологія професійного психологічного відбору.

4. Принципи визначення професійної придатності.

Тема 3. Психологічні проблеми професійної придатності в системі «людина - техніка – середовище»

5. Психологічні засади професійного психологічного відбору (ППВ).

6. Розвиток, деформація і визначення характеристик рівня профпридатності особистості до діяльності.

7. Основні положення, види, рівні, завдання системи визначення професійної придатності.

Тема 4. Професійно важливі якості особистості в системі профвідбору

8. Роль і місце особистості в процесі діяльності. Нормативні кризи під час діяльності.

9. Характеристика етапів професійного розвитку і формування особистості в професійній діяльності.

10. Сучасні погляди на проблему здібностей.

11. Узагальнення понять «задатки», «здібності», «обдарованість».

12. Психомоторика особистості в системі профвідбору.

Тема 5. Психологічний аналіз діяльності та професійні вимоги до особистості

13. Теоретико-методологічні положення вивчення сутності психологічних особливостей професійної діяльності.

14. Вимоги професій до особистості, поняття професійно важливих якостей (ПВЯ).

15. Характеристика основних методичних прийомів психологічного аналізу діяльності.

16. Особливості концепцій аналізу діяльності та професійної придатності особистості.

17. Психологічна та психофізіологічна класифікація професійної діяльності спеціалістів в екстремальних та звичайних умовах.

Тема 6. Професіографія як підсумок психологічного вивчення трудової діяльності

18. Принципи системної професіограми та алгоритм її складання.

19. Методи визначення професійно важливих якостей.

20. Типовий приклад професіограми (за Б.Ф. Ломовим).

21. Вимоги та принципи обладнання пультів управління.

22. Паспорт професії та професійно важливі якості.

Тема 7. Психодіагностичні методи і прогноз діяльності в системі професійного відбору

23. Проблема прогнозу успішності діяльності за оцінкою здібностей.

24. Етапи розробки системи прогнозу успішності діяльності.

25. Вимоги процедури дослідження до професійно значимих властивостей.

26. Сучасні методи психодіагностики і прогнозу діяльності в професійному відборі.

27. Основні вимоги до класифікації методів психодіагностики професійної придатності.

28. Приклади для аналізу психограм практикуючого лікаря, робітника-розмітника й авіаційного диспетчера.

Тема 8. Психологічна характеристика методів обстеження професійної придатності людини

29. Психодіагностика здібностей та інтелекту.

30. Психодіагностика особистості.

31. Проективні методи дослідження особистості.

32. Методи діагностики мотиваційної сфери особистості.

33. Діагностика психічних станів.

34. Підходи до дослідження темпераменту та акцентуацій характеру.

35. Методи психодіагностики самосвідомості.

36. Методи дослідження властивостей вищої нервової діяльності.

Тема 9. Професійна орієнтація в системі профвідбору

37. Основні поняття, мета і завдання профорієнтації.

38. Функції та заходи професійної орієнтації.

39. Мета, сутність, види і варіанти профконсультаційних ситуацій.

40. Методики дослідження в профконсультуванні.

Тема 10. Методичні рекомендації професійного психологічного відбору осіб операторських професій

41. Організація психофізіологічного обстеження.

42. Психофізіологічні вимоги до фахівців операторського профілю діяльності.

43. Методики психофізіологічного обстеження.

Список основної літератури

1. Айзенк Г., Аванс Д. Як перевірити здібності вашої дитини: Тести для дітей 10-15 років./ Г. Айзенк, Д. Аванс. – К.: Либідь, 2000.-134с.
2. Барко В.І., Тютюнников А.М. Як визначити творчі здібності дитини. / В.І.Барко, А.М.Тютюнников . – К.: ІЗМН, 1991.-234с.
3. Бас Г.Г. Орієнтація учнів на сільськогосподарські професії. / Г.Г. Бас.– К.: Рад. школа, 1986.-143с.
4. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання . / І.Д. Бех.– К.: ІЗМН, 1998. – 204с.
5. Боровский А.В. Потапенко Т.М., Щекина Г.В. Система методов профессиональной ориентации: В 2-х т./МЗУУП. / А.В. Боровский, Т.М. Потапенко, Г.В. Щекина. – К.,:Либідь,1993. – Кн. 1: Основы профессиональной ориентации. – 164с.
6. Вивчення індивідуальних особливостей школярів з метою

профконсультації. Методичні рекомендації. Упорядники: М.П.Тименко, Н.Ю.Матяш, В.В. Магуський. – К.: Рад. Школа,1991.- 234с.

7. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб. / О.В.Скрипченко та інші. – К.: Либідь, 2001.-301с.

Додаткова література.

8. Чистякова С.Н. Основы профессиональной ориентации школьников. / С.Н. Чистякова. – М.: Просвещение, 1982. – 112 с.
9. Шавир П.А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности. / П.А. Шавир.– М.: Педагогика, 1981.-143с.
10. Ярошенко В.В. Школа и профессиональное самоопределение учащихся. / В.В. Ярошенко. – К.: Рад. школа, 1983.
- 11.Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптованості. / А.В. Фурман. – Тернопіль, 2000. – С.63-7

3. Критерії та норми оцінювання фахового випробування

Результати складання фахового випробування визначаються оцінками «відмінно», «дуже добре», «добре», «задовільно», «достатньо», «незадовільно» за національною шкалою, а також за шкалою ECTS.

Критерії оцінювання розробляються кафедрою психології та соціальної роботи затверджуються Вченою радою інституту і включаються до програми фахового випробування.

Оцінки за результатами фахового випробування оголошуються в день його проведення після оформлення протоколу засідання комісії.

Під час фахового випробування передбачається з'ясування повноти і глибини опанування студентом обсягу навчального матеріалу за наступними критеріями оцінювання знань:

На основі програми для вступу на ОС магістр комплексного екзамену з основ теоретичної і практичної психології, яка окреслює зміст

основних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, викладачами кафедри психології та соціальної роботи Навчально – наукового інституту педагогіки психології та підготовки фахівців було створено добірку завдань теоретичного і практичного характеру, які охоплюють основний зміст дисциплін. Запропоновані завдання лягли в основу комплектування 30 екзаменаційних білетів, кожен з яких містить три питання (два теоретичних, спрямованих на перевірку рівня професійних знань та одне практичне – надання консультативної допомоги у конкретній ситуації соціально-психологічної взаємодії, спрямоване на перевірку фахових умінь).

Рівень професійної компетентності випускників на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст оцінюється відповідно до „Критеріїв оцінювання знань і вмінь студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського”.

Критеріями оцінювання виступають: повнота розкриття питання; логіка викладення, культура мовлення; впевненість, емоційність та аргументованість; використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань тощо); аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки.

Для визначення якості оволодіння навчальним матеріалом із подальшим його оцінюванням виокремлені такі рівні досягнень студентів.

Високий рівень. Студент вільно володіє навчальним матеріалом на підставі вивченої основної та додаткової літератури, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.

Достатній рівень. Студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, але не має достатніх знань та вмінь для формулювання висновків, допускає несуттєві неточності.

Задовільний рівень. Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, уміє використовувати знання в стандартних ситуаціях.

Низький рівень. Студент володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно.

Незадовільний рівень. Студент не володіє навчальним матеріалом.

Встановлено порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в розшищену шкалу та європейську шкалу ECTS (див. *Таблицю 1*):

Таблиця 1

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка ECTS та визначення	Кількість балів від 1 до 100	Оцінка за розширеною шкалою
A – відмінно	90 – 100	Відмінно
B – дуже добре	80 – 89	Дуже добре
C – добре	75 – 79	Добре
D – задовільно	60 – 74	Задовільно
E – достатньо (задовольняє мінімальні критерії)	50 – 59	Достатньо
FX – незадовільно	35 – 49	Незадовільно
F – неприйнятно (потрібна додаткова робота)	1 – 34	Неприйнятно

Згідно з національною шкалою оцінювання знань **«відмінно» (від 90 до 100 балів)** виставляється за умови, якщо студент дав повні, вичерпні відповіді на теоретичні питання, а також продемонстрував уміння творчо використовувати отримані знання, передбачені навчальними програмами дисциплін, у практичній діяльності соціального педагога з метою реалізації професійних функцій. Відмінна оцінка

передбачає точність у викладі матеріалу, високу культуру мовлення, вільне користування науковою термінологією, вміння застосовувати знання при виконанні практичних завдань, прояв творчого потенціалу. Студент, якому виставляється оцінка “відмінно“, повинен, крім наявності глибоких знань із предмета, мати загальний високий рівень грамотності, високу ерудицію і психолого-педагогічну культуру.

Оцінка **«дуже добре» (80-89 балів)** виставляється студентові, який декларує міцні знання програмного матеріалу, грамотно і точно викладає його, не допускає істотних помилок у відповідях на питання, вільно оперує матеріалом із зазначеного розділу, ознайомлений з науковою літературою з проблеми.

Оцінка **«добре» (75-79 балів)** виставляється студентові тоді, коли знання студента деякою мірою звужені, немає достатньої аргументації і доведень, як у першому випадку. Виконання практичних завдань не завжди ґрунтується на засвоєному теоретичному матеріалі. Вияв творчого потенціалу, культура мовлення достатньо високі.

Оцінка **«задовільно» (60 -74 балів)** виставляється за достатнє знання програми дисципліни і повні відповіді на всі запитання білету. Студент виявляє розуміння окреслених проблем та певну самостійність у викладенні матеріалу, проте відчувається, що зміст питань засвоєний поверхово, вміє робити, хоча і невпевнено, власні висновки. Знає, хоча не повністю, рекомендовану літературу. Має достатні знання фактичного матеріалу, але допускає окремі неточності, порушує послідовність у викладенні матеріалу. Виконання практичних завдань поверхове, недостатньо проявляються аналітичні здібності, творчий потенціал. Культура мовлення і точність висловлювань достатні, хоча і є певні мовні огріхи.

Оцінка **«достатньо» (50-59)** виставляється студентові, який недостатньо засвоїв більше половини навчального матеріалу, на низькому рівні виконав практичну частину екзаменаційного завдання;

Оцінка «**незадовільно**» (35-49) виставляється студентові, який не засвоїв значної частини програмного матеріалу, допускає істотні помилки в процесі відповіді на запитання. Наукової літератури з означених проблем не знає. З практичними завданнями не справляється, творчого потенціалу не виявляє. Культура мовлення невисока, допускає неточності у висловлюваннях.

Оцінка «**неприйнятно**» (1-34) виставляється студентові, який не засвоїв навчального матеріалу та не володіє методами практичної психології.

Для визначення рівня досягнень студента на комплексному екзамені здійснюється виставлення балів з розрахунку таких максимальних показників: по 35 балів за відповіді на два теоретичні питання та 30 балів за виконання практичного завдання.

4. Зразки комплексних кваліфікаційних завдань

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

Вступне випробування з основ теоретичної і практичної психології

ОС магістр

Спеціальність: (053 Психологія)

Екзаменаційний білет № 1

1. Особливості психології як науки. Мозок і психіка.
2. Особливості діагностики девіантної поведінки. Візуальні ознаки алкоголізації та наркотизації людини.

3. **Задача.** За методикою ЕРІ Г. Айзенка досліджуваний Р. 1994 р. н. продемонстрував такі дані за шкалами: *Б*: 4; *Е-І*: 6; *Н*: 14. Позначте дані на колі Айзенка.

Інтерпретуйте дані, визначте тип темпераменту досліджуваного. Доберіть та обґрунтуйте батарею методик, яка б дозволила конкретизувати інтерпретацію. Вкажіть критеріальні шкали включених до батареї методик.

Затверджено на засіданні кафедри психології та соціальної роботи.

Протокол № 11 від 28 лютого 2018 року

Голова комісії _____ д. психол. н., доц. Паламарчук О. М.

5.Зразки відповідей на комплексні кваліфікаційні завдання

1. Проаналізуйте значення психології у сучасному світі. Дайте визначення психології як науки.

Психологія - це наука, яка є найскладнішою, досить цікавою і важливою для людини наук. Психологія – це наука про факти, закономірності та механізми розвитку психіки як особливої форми життєдіяльності. Психологія є однією з найдивніших наук. Правда, в наш час здивувати людину чим-небудь не так вже й легко. Адже наше сьогодення наповнене вражаючими дивовижними відкриттями і звершеннями в соціальній, науковій, політичній та економічній сферах. І все таки, найзагадковіші далеко ще не вивчені до кінця таємниці знаходяться в самій людині і особливо в її психічній діяльності. Тому заклик "пізнай самого себе", який був звернений до людей ще древньогрецьким філософом Сократом, залишається одним з найактуальніших і для сучасної людини.

У ХХ столітті психологія вступила в період створення наукових основ розробки її найважливіших проблем. В даний час психологія має

свій особливий предмет вивчення, свої специфічні завдання, свої спеціальні методи дослідження; вона має в своєму розпорядженні мережу психологічних установ (інститутів, лабораторій, учбових закладів, що готують кадри психологів), журнали і спеціалізовані книжкові видавництва. Систематично збираються міжнародні психологічні конгреси, психологи об'єднуються в наукові асоціації і суспільства. Значення психології як однієї з найважливіших наук про людину в даний час усвідомлюється повсюдно. Психологія – це наука, яка допомагає вивчити й зрозуміти внутрішній світ, що виникає в процесі взаємодії людини з навколишнім зовнішнім світом, у процесі активного відбиття цього світу.

2. Типи психологічних досліджень та критерії для їх класифікації. Дескриптивна, кореляційна й маніпулятивна стратегії психологічного дослідження.

У психології використовуються різного характеру дослідження, які різняться за призначенням, процедурою, особливостями експериментальної взаємодії тощо.

Так, за методологічним підходом та використаними методами психологічні дослідження можуть бути теоретичні й емпіричні. Мета теоретичного дослідження – отримання узагальненого знання про будь-яке психологічне явище, що базується на вже наявних в науці теоретичних описах і поясненнях. Результатом теоретичного дослідження можуть стати обґрунтована гіпотеза, концепція, теорія тощо. Методи теоретичного дослідження – робота з відповідними публікаціями, наукові дискусії і консультації, неекспериментальне моделювання, класифікація, систематизація.

Емпіричне дослідження має на меті отримання фактичного матеріалу, що згодом або узагальнюється теоретичними

опрацюванням, або використовується в прикладних цілях. Згідно з процедурою, дослідник безпосередньо взаємодіє з об'єктами, ретельно веде збір даних, використовує математичний апарат для їх обробки, що підвищує надійність кінцевих результатів. Провідні методи – спостереження, експеримент, тестування, опитування, бесіда, моделювання.

У психології можуть використовуватися й прикладні дослідження, спрямовані на отримання практичного ефекту в конкретних ситуаціях життєдіяльності людини. Зазвичай, вони проводяться по спеціальному замовленню з боку зацікавлених осіб або організацій (замовників). Кінцевий результат є рекомендаціями, реалізація яких повинна привести до очікуваного ефекту.

Також дослідження можна класифікувати як монодисциплінарні (виконуються в межах однієї науки її методами), міждисциплінарні (здійснюються в рамках або на межі спільних інтересів декількох наук).

За кількістю досліджуваних параметрів психологічні дослідження можуть бути комплексними (реалізуються за допомогою системи методів або методик, за допомогою яких передбачається отримати максимальну (оптимальну) кількість значущих в рамках дослідження параметрів), аналітичні (однофакторні) - спрямовані на виявлення одного, найістотнішого, за думкою експериментатора, аспекту психічної реальності.

За метою дослідження можуть бути пошуковими, критичними відтворюючими, уточнюючими.

Прийнято виділяти три основні дослідницькі стратегії, які використовуються в науці для перевірки ідей та збирання нової інформації або обґрунтування старої: дескриптивну, кореляційну і маніпулятивну.

Дескриптивна дослідницька стратегія включає акти спостереження і фіксування результатів спостережень за поведінкою чи станом об'єктів у

тому вигляді, в якому вони трапляються в реальному світі. Вона допомагає ідентифікувати важливі поведінкові явища, може підказати деякі особливості функціонування об'єктів спостереження, які доцільно зареєструвати тощо.

Кореляційна стратегія використовується, коли треба визначити існування закономірних зв'язків між явищами, які спостерігаються (встановити каузальний зв'язок).

Маніпулятивна стратегія найбільш тісно пов'язується з особливостями експериментування в психології, бо на підставі її застосування з'являється найбільша вірогідність встановлення причинно-наслідкового зв'язку між явищами. Вона базується на маніпулюванні однією чи більшою кількістю незалежних змінних й фіксуванні змін, що відбуваються з боку залежних змінних.

3. Професіологія як складова профорієнтаційної діяльності

Професіологія – наука, об'єктом якої є різноманітні професії, що вивчаються методами соціології, психології, фізіології, гігієни, медицини, педагогіки; предметом – їх взаємодія з працівниками та колективами; задачами – їх раціоналізація та проектування з метою покращення трудової експертизи, професійної підготовки, оздоровлення умов та режиму праці, підвищення її продуктивності та задоволеності нею. У професіології розрізняють поняття професії, спеціальності та кваліфікації.

Професія – це певний вид трудової діяльності, що виникає в процесі суспільного розподілу праці і потребує для її виконання певних здібностей, спеціальних теоретичних знань і практичних навичок. Професія визначається характером створюваного продукту,

використовуваних знарядь та специфічними умовами виробництва в даній галузі народного господарства (наприклад, вчитель, лікар, менеджер, токарь, фрезерувальник, шліфувальник, слюсар, коваль, швачка тощо).

Спеціальність являє собою підвид професії, що визначається подальшим розподілом праці в межах однієї професії (наприклад, слюсар-складальник, слюсар-інструментальник, слюсар-ремонтник тощо).

Часто спостерігається ототожнення понять професія та спеціальність. У кращому разі лише мається на увазі, що професія ширше за спеціальність. Поза сумнівом, професія – більш широке поняття, ніж спеціальність. Спеціальність – це певний ступінь розподілу праці в межах професії.

Неважко помітити, що розбіжності між професією та спеціальністю зрештою зводяться до кількісного аспекту. Але кількість знань і навичок, які складають професію, є невизначеною величиною. Відомо лише, що вона більша за суму знань і навичок, які складають спеціальність. Природно, що в такій ситуації той чи інший обсяг знань і навичок можна назвати і професією, і спеціальністю – це залежить від об'єктивної оцінки дослідника.

Кваліфікація працівника визначається рівнем спеціальних знань, практичних навичок і характеризує ступінь складності виконуваного ним даного конкретного виду роботи. До кваліфікованих робочих кадрів належать працівники, які володіють теоретичними знаннями та практичними навичками, що потребують відповідного навчання та атестації.

Кваліфікаційні вимоги, що висуваються до службовців, визначаються «Кваліфікаційним довідником посад службовців», який забезпечує єдність у визначенні посадових обов'язків даної категорії і працівників і кваліфікаційних вимог до них.

Особливе місце у сучасному суспільстві посідає професійна діяльність. *Професійна діяльність* це форма суспільної діяльності людей.

У вузькому розумінні ПД – процес виконання фахівцем завдань, вивчення техніки і технології тощо.

Процес професіоналізації в останній час охоплює і керівну, і виконавчу ланки, що все більше потребує професійного становлення та високого рівня підготовленості. Виникає новий підхід до професійної орієнтації та профдобору, які втілюються у вимогах до професійних знань, навичок, умінь та їх відповідності індивідуально-психологічним якостям.

Професіограма, її структура та типи. Однією з основних галузей професіології, що вивчає професійну діяльність людей, є професіографія. До її завдань входить опис професій чи спеціальностей, основних вимог, які вони висувають до людини, її психофізіологічних і фізичних якостей, а також факторів, які зумовлюють успішність чи неуспішність, задоволення чи незадоволення особистості професійною діяльністю.

Принципи професіографії були сформульовані К.Платоновим. До них належать, зокрема, такі принципи:

- 1) комплектності;
- 2) цілеспрямованості;
- 3) соціально-політичної активності (включення елементів професійної пропаганди);
- 4) особистісного підходу;
- 5) надійності (вимоги до стійкості особистості до перешкод);
- 6) диференціації (передбачає різні спеціальності, що входять до складу конкретної професії);
- 7) типізації (об'єднує професії в певні групи);
- 8) перспективи та реальності.

Отже, **професіографія** дає описово-технічну і психофізіологічну характеристику різних видів професійної діяльності. Результатом професіографії є складання:

- **професіограми** – зведення знань (соціально-економічних, технологічних, психофізіологічних) про професію й організацію праці;

психограми професій – психологічного „портрета” професії, представленого групою психологічних функцій, які є актуальними для певної професії. **Психограма** є складовою професіограми яка містить опис психологічних особливостей професії. Кожна конкретна професія визначає кількісне та якісне вираження окремих психічних утворень, станів (відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява, мовлення, увага, воля та ін.), їх взаємозв'язок і взаємодію у процесі виконання виробничих операцій, що обумовлює необхідність наявності певних здібностей. Психограма покликана відобразити цю своєрідність і дати зрозуміти людині, які вимоги до психіки, особистості висуваються з боку професії, що її цікавить.

Психограми повинні відповідати таким вимогам:

- 1) висвітлювати необхідні для ефективної професійної діяльності індивідуально-типологічні та особистісні характеристики середньостатистичного працівника;
- 2) відбивати бажані властивості, що визначають можливість досягнення вищого рівня професіоналізму.

Комплексний, систематизований, багатобічний опис конкретного виду роботи, призначений для проведення психологічного вивчення праці та використання в подальшій практичній діяльності, називають **професіограмою**. Професіограми використовують для ознайомлення учнів і тих, хто працевлаштовується, з різноманітними професіями в процесі професійного інформування та просвіти.

Загальний план опису професії (професіограма) містить наступні розділи:

1. Загальні відомості про професію, спеціальність (назва і професії, потреба у таких фахівцях, форми професійної підготовки, робочі місця, що їх можна посісти після набуття професії).
2. Зміст та умови праці (використовувані матеріали, робочий інструмент, процес праці та його результати, рівень механізації та

автоматизації, необхідні для роботи знання, уміння, навички, характер та умови праці).

3. Людина в процесі праці (привабливі сторони праці та її складнощі, міра відповідальності та елементи творчості, психофізіологічні якості та медичні протипоказання, позитивні та негативні наслідки праці для людини).

4. Соціально-економічні особливості професії (система оплати праці та соціальне забезпечення, культурно-побутові умови, перспективи професійного росту, географія професії тощо).

А.Маркова перераховує основні вимоги до професіограми:

1) чітке виділення предмета і результату праці (на що спрямовані головні зусилля людини);

2) виділення не окремих компонентів і сторін праці, а опис цілісної професійної діяльності;

3) демонстрація можливих ліній розвитку людини в даній професії;

4) показ можливих перспектив зміни в самій професії;

5) спрямованість професіограми на рішення практичних задач (професіограма як основа профвідбору, професійного навчання, раціоналізації праці тощо).

6) виділення й опис різних, не компенсуючи професійних психологічних якостей (ПВЯ), а також тих якостей, які можуть бути компенсовані.

Отже, **професіограма** – це узагальнена модель успішного фахівця в певній галузі; це науково обґрунтовані норми і вимоги професії до якостей особистості фахівця, що дозволяють йому ефективно їх виконувати.

Класифікація професій. Правильне складання та використання професіограм потребує певних знань у сфері класифікації існуючих професій.

Є.Клімов розробив класифікацію професій на основі чотирьох позицій:

1. Предмет праці.
2. Умови праці.
3. Засоби праці.
4. Цілі праці.

Отже, за предметом діяльності професії поділяються на:

Людина – природа: зоотехнік, агроном, кінолог тощо, тобто професії, пов'язані з рослинними та тваринними організмами, мікроорганізмами тощо.

Характерні риси: ініціатива, самостійність при розв'язанні завдань, здатність до прогнозування, дбайливість.

Людина – техніка: інженер-механік, наладчик, сантехнік, радіомеханік тощо.

Характерні риси:

♦ необхідні точність дій, високий рівень дисципліни, а також здатність до новаторства, креативності тощо.

♦ професії, пов'язані з ремонтом, технічною обробкою, монтажем, гірничодобувними роботами тощо.

Людина – людина: менеджер, керівник, лікар, психолог, вчитель тощо.

Характерні риси:

♦ гарні комунікативні навички, вміння розбиратися у взаємовідносинах між людьми, а також швидко встановлювати контакти тощо.

♦ професії, пов'язані з навчанням, управлінням людьми, обслуговуванням тощо.

Людина – знакова система: програміст, топограф, перекладач тощо.

Характерні риси:

♦ необхідні вміння аналізувати, структурувати інформацію у вигляді знаків; навички контролю, обробки даних, створення знакових систем.

♦ професії, пов'язані з оформленням документів, аналізом текстів, перекодуванням тощо.

Людина – художній образ: музикант, літератор, художник, дизайнер тощо. Характерні риси:

♦ креативність, новаторство, здатність до самозаглиблення, рефлексії тощо.

♦ професії, пов'язані з літературною, образотворчою, музичною діяльністю тощо.

4. Складіть план профдіагностичної індивідуальної бесіди з учнями

Схема профдіагностичної індивідуальної бесіди з учнями

I. Професійні наміри учня

1. Які наміри після закінчення IX класу:

а) вчитися в X класі, ПТУ, коледжі (записати повну назву навчального закладу);

б) працювати (записати повну назву підприємства, цеха, відділу, спеціальності).

2. Що знає про зміст професії, яку вибирає, про умови роботи, навчання?

3. Чи знає про вимоги професії, яку вибирає, до людини?.

4. Що радять робити батьки після закінчили IX класу? Чи згоден з їхньою думкою?

II. Інтереси

1. Які навчальні інтереси переважають («любимі» і «нелюбимі» предмети)?

2. Чи є інтереси які пов'язані з вибором професії (читання спеціальної літератури, бесіди про професії зі спеціалістами, відвідування навчальних закладів)?

3. Як розвиває інтереси, пов'язані з вибором професії?

4. Чи надають допомогу батьки в розвитку навчальних інтересів і інтересів до професійної діяльності? В чому це проявляється?

III. Нахили

1. Які нахили називає учень (у навчальній діяльності, в гуртковій роботі, у вільний від навчання час)?

2. Чи є нахили які пов'язані з вибором професії («проба сил»)?

3. Як розвиває нахили які пов'язані з вибором професії?

4. Чи надають допомогу батьки в розвитку нахилів до певної професійної діяльності? В чому це проявляється?

IV. Здібності

1. Які здібності знаходить в собі учень (в навчальній діяльності)?

2. Чи є професійні здібності, тобто здібності, які необхідні для успішного оволодіння професією.

3. Як розвиває здібності, що пов'язані з вибором професії (тренує пам'ять, увагу, покращує фізичну підготовку, поглиблює знання про професію)?

4. Чи співпадають інтереси, нахили зі здібностями учня (співпадають, частково, або зовсім не співпадають).

5. Чи знає, учень думку вчителів і батьків про його здібності? Чи згоден з їхньою думкою? 6. Чи вважає учень що батьки і вчителі надають йому допомогу а розвитку здібностей?

V. Особисті якості

1. Які особисті якості, на думку учня, найбільш яскраво у нього виражені (позитивні, негативні)?

2. Які якості, на його думку, необхідно розвинути для успішного оволодіння вибраною професією?

3. Як розвиває якості необхідні для успішної професійної діяльності?
4. Чи займається самовихованням?
5. Чи допомагають учителі і батьки а розвитку особистісних якостей?

VI. Готовність до вибору професійного шляху

1. Як учень оцінює досягнуті ним успіхи у навчальній діяльності?
2. По яких навчальних предметах, на його думку, будуть потрібні знання в подальшій професійній діяльності.
3. Чи вважає учень, що зможе здійснити свої професійні наміри? Що цьому може завадити?
4. Чи існують запасні плани при умові нездійснення основних?

VII. Поради і рекомендації учневі по підготовці до вибору професійного шляху

1. Література для читання.
2. Гурток, факультатив, поглиблене вивчення окремих предметів.
3. Тема доповіді в класі про вибрану професію.
4. Зустріч з спеціалістом.
5. Поради по розвитку, удосконалення індивідуальних якостей.
6. Дата первинної консультації.

Попередня бесіда допоможе психологу зорієнтуватися при підготовці до первинної профконсультації для учнів, їх педагогів і батьків. Важливо при цьому виявити мотиви вибору професії.

Голова комісії

кандидат психологічних наук, доцент

Комар Т. О.